

دوفصلنامه تاریخ علوم و فناوری دوره اسلامی
سال نهم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۹
شماره پیاپی: ۱۸

صاحب امتیاز: مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب
مدیر مسئول: اکبر ایرانی
سر دبیر: محمد باقری
مدیر داخلی: زینب کریمیان
ویراستار: پویان رضوانی
اجرای جلد: محمود خانی

مدیر فنی و امور چاپ: حسین شاملوفرد

همکاران علمی

حسن امینی * حمید بهلول * پویان رضوانی * فاطمه سوادی * حنیف قلندری * یونس کرامتی * امیرمحمد گمینی
شمامه محمدی فر * راضیه سادات موسوی * یونس مهدوی * سجاد نیکفهم خوبروان

مشاوران علمی

پرویز اذکائی * یوسف ثبوتی * توفیق حیدرزاده
محمدابراهیم ذاکر * حسن طارمی * حمیدرضا گیاهی یزدی
مهدی محقق * حسین معصومی همدانی * محمدجواد ناطق * سیدحسین نصر
علی بابایف (جمهوری آذربایجان) * جان لنارت برگرن (کانادا) * گلن وان بروملن (کانادا) * احمد جبار (فرانسه)
سرگی دمیدوف (روسیه) * رشدی راشد (فرانسه) * جمیل رجب (کانادا) * سری رامولا سارما (آلمان)
ژاک سزبانو (سوئیس) * جورج صلیبا (امریکا) * حکیم سید ظل الرحمان (هند) * رادا چاران گوپتا (هند)
مصطفی موالدی (سوریه) * یان پیتر هوشندایک (هلند) * میچیو یانو (ژاپن)

تصویر پشت جلد: نقش کاشیکاری در آرامگاه سیده نفیسه در قاهره (بنگرید به مقاله نقوش هندسی هنر اسلامی در
همین شماره میراث علمی)

نشانی مجله: تهران، خیابان انقلاب اسلامی، بین خیابان دانشگاه و ابوریحان، ساختمان فروردین، شماره ۱۱۸۲، طبقه چهارم، شماره ۱۶
کد پستی: ۹۳۵۱۹-۱۳۱۵۶ تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲ دوزنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

www.mirasmaktoob.ir
miraselmi@mirasmaktoob.ir / miraselmi90@gmail.com

بها: ۶۰۰۰۰۰ تومان

فهرست

۱ | سرسخن

مقاله

- ۳ نقوش هندسی هنر اسلامی
اریک پروگ، ترجمه نرگس عصارزادگان
- ۱۳ دیوفانتوس، کرجی و معادلات درجه دوم
جفری ا. اوکس، ترجمه محمدمهدی کاوه‌پزیدی
- ۴۲ ساعت‌های آفتابی در تونس و دیگر کشورهای قلمرو تمدن اسلامی
فتحی جری، ترجمه مهسا راقب
- ۵۴ نکاتی پیرامون تصحیح نسخه‌های خطی نجوم دوره اسلامی
احمد دلال، ترجمه پویان رضوانی
- ۶۵ دو متن کهن فارسی درباره زمان‌سنجی با سایه و تعیین اوقات نماز
پویان رضوانی، ترجمه نسرین حکمی
- ۸۳ زیج خوارزمی
بنو وان دالن، ترجمه محمد باقری
- ۹۸ پژوهشکده تاریخ علم دانشگاه تهران
حنیف قلندری

معرفی کتاب

- ۱۲۷ *بازنامه ناصری*
شمامه محمدی‌فر

نسخه‌های خطی

- ۱۳۱ نسخه تازه یاب *شمس‌الحساب الفخری*
و انتقال از *المهرشد فی الحساب*
علی صفری آق‌قلعه

یادنامه‌ها

- ۱۳۸ والتر هینتس: بنیان‌گذار ایران‌شناسی نوین در آلمان
انوشه هادزاد
- ۱۵۵ بانوی خورشید
نفیسه نعیمی‌پور
- ۱۵۸ درگذشت ریچارد لورچ تاریخ‌نگار دوره اسلامی
بنو وان دالن، منسو فولکرکس و محمد باقری

رسائل

- ۱۶۱ رساله حساب آتانیای شیرازی
سهاک کوکیان، ترجمه حسن امینی
- ۱۷۲ دو رساله کهن درباره قطب‌ها
پترا گ. اشمیدل، ترجمه نرگس عصارزادگان

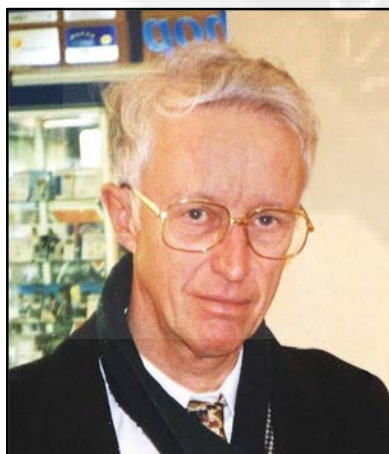

درگذشت ریچارد لورچ^۱ تاریخ‌نگار دوره اسلامی

بنو وان دالن^۲، منسو فولکرتس^۳ و محمد باقری

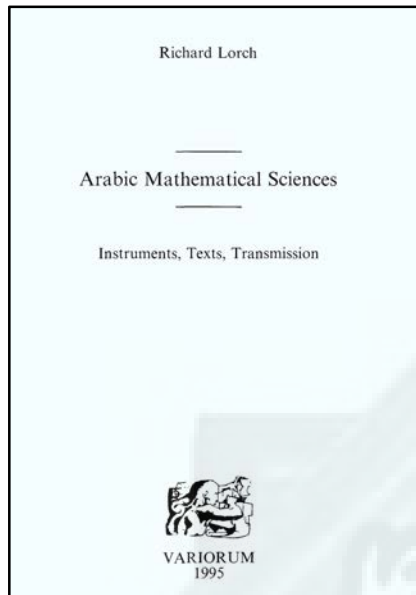
دکتر ریچارد لورچ تاریخ‌نگار نجوم دوره اسلامی در روز چهارشنبه ۱۷ فوریه ۲۰۲۱ (۲۹ بهمن ۱۳۹۹) در بیمارستان وارویک شهر وارویک انگلستان در سن ۷۸ سالگی درگذشت. او در ۱۰ سال پایانی عمر دچار بیماری پارکینسون بود. در ماه قبلش زمین خورد و استخوان لگن خصره‌اش شکست. درمانی که در بیمارستان دریافت کرد به بهبودی نیانجامید. بستگان نزدیکش در ساعات پایانی زندگی او کنارش بودند.

لورچ در ۱۳ ژوئن ۱۹۴۲ (۲۴ خرداد ۱۳۲۱) در گریوسند^۴ واقع بر کناره رود تیمز در شرق لندن به دنیا آمد. در سال ۱۹۶۴ از کالج سینت جانز^۵ آکسفورد کارشناسی ریاضی و در سال بعد از همان‌جا در رشته تاریخ و فلسفه علم کارشناسی ارشد گرفت. در سال ۱۹۷۱ در دانشگاه منچستر با عرضه رساله‌ای با عنوان «جابر بن افلق و تأثیرش در غرب» مدرک دکترا دریافت کرد. در دهه‌های

بعد هم محور مطالعاتش تاریخ نجوم عربی-اسلامی و تأثیر آن در غرب بود. لورچ سمت یکساله‌ای در دانشگاه بئرزیت نزدیک رام‌الله (فلسطین) دریافت کرد و دو سال را در مؤسسه تاریخ علوم عربی حلب (سوریه) گذراند. بقیه فعالیت پژوهشی خود را در مونیخ سپری کرد. پنج سال در طرح کیپلر در فرهنگستان علوم باواریا مشغول بود و در طرح‌های گوناگونی کار کرد که از سوی انجمن‌های مختلف آلمان پشتیبانی مالی می‌شد و مقرش در مؤسسه خاورشناسی و سپس کرسی تاریخ علم دانشگاه لودویگ ماکسیمیلیان

1. Richard Lorch
2. Benno van Dalen
3. Menso Folkerts
4. Gravesend
5. Saint Johns

بود. مهم‌ترین انتشارات لورچ تصحیح متن‌های عربی و لاتینی با شرح ریاضی آنها بود. برخی از آثارش عبارتند از:

- اسطرلاب مبطح در نجوم عربی [اسلامی] (۱۹۹۹، با کندی و کونیچ)

- رساله ابن صلاح (همدانی) درباره تسطیح (۲۰۰۰)

- ثابت بن قره، درباره شکل قطاع و متن‌های مربوط به آن (۲۰۰۱)

- فرغانی، درباره اسطرلاب (۲۰۰۵)

- ترجمه‌های عربی و لاتینی اُکر تئودوسیوس (۲۰۱۰، با کونیچ)

- ترجمه‌های عربی و لاتینی رساله مساکن تئودوسیوس (۲۰۱۱، با کونیچ)^۱

- ترجمه عربی دیگری از اُکر تئودوسیوس (در نشریه *Suhayl*، ۲۰۱۸-۲۰۱۹، با کونیچ)

مجموعه‌ای از مقالاتش در مجموعه‌ای از سوی انتشاراتی واریوروم با عنوان علوم ریاضی عربی [اسلامی]: ابزارها، متن‌ها، انتقال در سال ۱۹۹۵ منتشر شد. عنوان برخی از این مقاله‌ها به قرار زیر است:

۱- انتقال ترجمه عربی [رساله] کره و استوانه ارشمیدس و شرح ائوتوکیوس (۱۹۸۹)

“The Arabic Transmission of Archimedes’ *Sphere and Cylinder* and Eutocius’ Commentary” *Zeitschrift für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften*, 5. Frankfurt am Main, 1989.

۲- چند قضیه هندسی منسوب به ارشمیدس (۱۹۹۲، با منسو فولکرتس)

(with M. Folkerts) “Some Geometrical Theorems Attributed to Archimedes and their Appearance in the West” *Archimede - Mito, Tradizione, Scienza Siracusa-Catania*, 9-12 ottobre 1989, ed. Corrado Dollo, Nuncius, Studi e Testi IV. Florence, 1992.

۳- نکاتی درباره ترجمه عربی متن‌های ریاضی یونانی (۱۹۹۱)

“Remarks on Greek Mathematical Texts in Arabic” *Deuxième Colloque Maghrébin sur l’Histoire des Mathématiques Arabes*, Tunis le 1-2-3 Decembre 1988, Tunis: Actes du Colloque, 1991.

۱. ترجمه فارسی این رساله (توسط مهدیه نیکخواه) بر اساس این تصحیح از متن عربی در نشریه میراث علمی (سال ۸، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۸، شماره پیاپی ۱۵، ص ۱۸۸-۲۰۶) منتشر شده است. م

- ۴- یادداشتی درباره اصطلاحات فنی در رساله اراتوستن راجع به میانگین‌های هندسی (۱۹۸۱)
 “A Note on the Technical Vocabulary in Eratosthenes' Tract on Mean Proportionals”, Appendix to ‘An Arabic Version of Eratosthenes on Mean Proportionals’ by Amin Muwafi and A. N. Philippou, pp. 145- 165, *Journal for the History of Arabic Science*, 5. Aleppo, 1981.
- ۵- نجوم جابر بن افلاح (۱۹۷۵)
 “The Astronomy of Jābir ibn Aflah”, *Centaurus*, 19. Copenhagen: Munksgaard, 1975.
- ۶- [رساله] ابوکامل درباره پنج ضلعی و ده ضلعی (۱۹۹۳)
 “Abū Kāmil on the Pentagon and Decagon”, *Vestigia Mathematica: Studies in medieval and early modern mathematics in honour of H. L. L. Busard*, ed. M. Folkerts and J. P. Hogendijk. Amsterdam, Atlanta: Editions Rodopi B. V., 1993.
- ۷- [رساله] خازنی درباره کره‌ای که خودبه‌خود می‌چرخد (۱۹۸۰)
 “Al-Khāzinī's ‘Sphere that Rotates by Itself’”, *Journal for the History of Arabic Science*, 4, Aleppo, 1980.
- ۸- کتاب حبش حاسب درباره کره و کاربرد آن (۱۹۸۵)
 (with P. Kunitzsch) “Ḥabash al-Ḥāsib's Book on the Sphere and its Use”, *Zeitschrift für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften* 2, Frankfurt am Main, 1985.
- ۹- جدول قبله منسوب به خازنی (۱۹۸۰)
 “The Qibla-Table Attributed to al-Khāzinī”, *Journal for the History of Arabic Science*, 4, Aleppo, 1980.
- ۱۰- ساعت وزنه‌ای خازنی و ساعت آبی قبانی چینی (۱۹۸۱)
 “Al-Khāzinī's Balance-Clock and the Chinese Steelyard Clepsydra”, *Archives Internationales d'Histoire des Sciences*, 31. Wiesbaden: Steiner, 1981.
- ۱۱- ابزارهای نجومی جابر بن افلاح و تورکتوم (۱۹۷۶)
 “The Astronomical Instruments of Jābir ibn Aflah and the Torquetum”, *Centaurus*, 20. Copenhagen: Munksgaard, 1976.
- ۱۲- نکته‌ای درباره ربع ساعتی (۱۹۸۱)
 “A Note on the Horary Quadrant”, *Journal for the History of Arabic Science*, 5, Aleppo, 1981.
- ۱۳- رساله صاغانی درباره تسطیح کره (۱۹۸۷)
 “Al-Ṣāghānī's Treatise on Projecting the Sphere”, *From Deferent to Equant: a Volume of Studies in the History of Science in the Ancient and Medieval Near East in Honor of E. S. Kennedy*, ed. D. A. King and G. Saliba, Annals of the New York Academy of Sciences 500. New York, 1987.
- ریچارد لورچ در مونیخ با پاول کونیج که کمتر از دو سال پیش از وی درگذشت، همکاری نزدیک داشت. در شماره پیشین میراث علمی (سال ۹، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۹، شماره پیاپی ۱۷) مطلبی از لورچ با عنوان «خاطره‌هایی از پاول کونیج» منتشر شده است (ص ۱۳۸-۱۳۹).